

KEMAL TAHİR VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU TARTIŞMALARI

Yüksel Yıldırım

Özet: Yazının konusunu Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş üzerine H. A. Gibbons, P. Wittek ve F. Köprülü'nün tezleri sıralandıktan ve bunların eleştirileri yapıldıktan sonra Kemal Tahir'in konu hakkındaki görüşleri oluşturmaktadır. Çalışmada Kemal Tahir'in Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sürecinde Osmanlılık siyasetinin şekillenmesini yorumlaması ve bu siyasetin ana özellikleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Osmanlılık, Gibbons, Wittek, Köprülü

Kemal Tahir and Debates About Foundation of the Ottoman Empire

Abstract: The objective of the study is made up of thoughts of Kemal Tahir on the foundation of Ottoman Empire after H.A. Gibbons, P.Wittek and F. Köprülü's dissertations are listed and criticized. In this study it is also dealt with Kemal Tahir's interpretation of the embodiment of policy of "Osmanlılık" and main properties of this policy.

Keywords: Kemal Tahir, Osmanlılık, Gibbons, Wittek, Köprülü

Yazımızın konusunu Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerinde yabancı ve yerli yazarların görüşleri ile Kemal Tahir'in konu hakkındaki düşünceleri oluşturmaktadır. Bu anlamda konu üzerinde tartışmayı başlatan H.A. Gibbons, ve yaptığı önemli saptamalarla Kemal Tahir'in de önemle üzerinde durduğu Paul Wittek'in görüşlerini ele alacağız. Ardından bu görüşlere yerli bir eleştiri niteliğinde Fuad Köprülü'nün çalışması ele alınacak ve son olarak Kemal Tahir'in konu üzerindeki temel eleştiri ve saptamaları incelenecektir.

Gibbons'un önemi Osmanlı Devleti'nin kuruluşu konusunun bir tartışma zeminine taşınmasına neden olmasından kaynaklanmaktadır. Yayımlanan kitabı¹ tarihçilerimizi ve sosyologlarımızı sırf kendi tezini çürütmek amacıyla da olsa konu üzerinde eğilmeye itmiştir. Kitabı belli bir incelemeye dayansa bile daha çok bir görüşün ürünü görüntüsü taşımaktadır. Bir amaç için yazılmıştır. Amerikalı bir yazar olan Gibbons'un çalışması 20. yüzyılın başında

¹ Gibbons, Herbert Adams, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 21. Yüzyıl Yay., Ankara, 1998.

dünya egemenlik siyasetini yürütmeye hazırlanan Amerikan devleti için, kendisinden önce bu siyaseti başarıyla yürütmüş bir örneğin anlaşılması için yapılmıştır. Bu anlamda bir araştırma sonucu yazılmıştır; ancak belli bir görüş ve bakış açısının, daha doğrusu üzerine eğildiği konuya karşı takınılan tutumun izlerini görmek mümkündür. Osmanlı tarihçilerinin eserlerine dayanılarak çıkartılan sonuçlarda bile bu tutum kendini hissettirmektedir. Bu yüzden Gibbons'un çalışması vardığı sonuçlara göre değil, bu sonuçların, ortaya attığı görüşün hangi anlamı taşıdığı göz önünde bulundurularak incelenmelidir.

Gibbons kitabını Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dört hükümdarını esas alarak dört bölüme ayırmıştır. Buna göre Osman Bey dönemi dünya tarihinde yeni bir ırkın ortaya çıktığı dönemdir. Gibbons'a yöneltilen eleştirilerin büyük bölümü bu ilk bölüm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gibbons Osman Bey dönemi hakkında iddialarını ortaya atmadan önce Anadolu'nun Osman'ın aşiretinin Bitinya ucunda kendini gösterdiği zamana kadar 13. yüzyıldaki genel durumunu anlatmaktadır. Bu dönemde Anadolu adeta kapanın elinde kalacak şekilde sähipsizdir.² Anadolu, Bizans-Selçuklu-Moğol ilişkileri içinde ve öncesinde göçlere sahne olmuştur. Gibbons'a göre ise Anadolu'ya asıl akın fetihle değil Moğol istilası önünden kaçanlarca olmuştur. Gibbons'un itiraza konu olan görüşlerinden biri Osman Bey'in aşiretinin de bu unsurlar arasında olduğudur.³ Gibbons bu şekilde gelip Bitinya ucundaki Söğüt'e yerleşen ve Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra başına Osman Bey'in geçtiği aşiretin Müslüman olmadığını, çünkü Osmanlıların geldiği kaynaktan göç eden kabilelerin Müslüman olduğuna dair bir kayıt bulunmadığını söylemektedir.⁴ Anadolu'ya gelene kadar nesiller boyu İslam kültürü ile temasta bulunmasına rağmen* bu aşiretin İslamiyet'i kabul etmemiş olmasını, gazi unvanı atfedilen Ertuğrul'un dahi Müslüman olmadığını iddia etmesi ilginçtir. Ertuğrul Gazi zamanında belirgin bir fetih hareketi olmamasını, Osman Bey'in başa geçmesinden sonra birdenbire aşiretin savaşçı bir kişiliğe bürünmesini Gibbons Osman Bey'in ve aşiretinin geçirdiği önemli bir değişikliğe bağlıyor. Buna göre Osman Bey, Şeyh Edebali eliyle Müslüman olmuştur. Şeyh Edebali yaşadığı çağda gerileyen İslam egemenliğini yeniden tesis etmek için aradığı savaşçıyı bulmuştur. Gibbons'a göre Osmanlı kavmini meydana getiren Osman Bey ve aşiretinin bu din değiştirme olayıdır. Osman Bey bölgedeki unsurları bir ırk halinde kaynaştır-

² A.g.e., s. 11-12.

³ A.g.e., s. 15.

⁴ A.g.e., s. 21.

* Geldikleri yer olan Horasan bölgesi Dört Halife Devri'nden beri İslam tesiri altındadır. Bölgede Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular gibi İslam devletleri egemenlik kurmuştur.

mıştır. Bu savaşçı tutumunu müşriklikten Müslümanlığa geçmekle açıklamak mümkündür.⁵ Fethedilen bölgelerin ahalisine İslamiyet ve Osmanlı tebaası olma teklifi sunulmuş, bu sayede Osmanlı nüfusu ve toprakları aynı ölçüde artmıştır. Osman Bey'in aşiretinin oluşturmaya başladığı Osmanlı ırkı bu şekilde çoğalmıştır. Artık Batı'ya doğru genişleyen olgu Asyalı bir ırkın istilası değil, bulunduğu bölgedeki unsurların kaynaşmasından oluşan yeni bir ırktır.⁶

Osman Bey'den sonra yerine oğlu Orhan Bey geçecektir. Osman Bey oğluna "kanunu, sikkesi ve muayyen hudutları olmayan bir devlet, milli şuurunu yeni duymaya başlayan bir millet ve kendisinden çok daha kuvvetli muhasım komşular"⁷ bırakmıştır. Gibbons, Orhan'ın saltanatının önemli zamanında kendisine bırakılan mülkte yeni bir milletin oluşturulma işiyle uğraştığını anlatmaktadır. Önce milletin tesis edilmesi ile uğraşacak, daha sonra Gibbons'a göre devletin asıl varlık alanı olan Balkanlar'ın fethi ile ilgilenecektir. Gibbons, Orhan Bey'in saltanatının sonuna doğru etrafına toplanan insan sayısının yarım milyona vardığını, bunun doğal bir nüfus artışı ve göç ile de açıklanamayacağını olsa olsa Orhan Bey'in milletini bulunduğu yerdeki unsurlardan teşkil ettiğini, bunların da çoğunun Rum olduğunu iddia etmektedir.⁸

Orhan Bey zamanında bir millet bilinciyle kuvvetlenen Osmanlılar I. Murad'la birlikte Balkanlar'daki egemenliklerini sağlamlaştıracaklardır. Bu ilerleme Osmanlılık siyaseti için önemlidir. Balkanlar'ın fethi Doğu-Batı çatışmasında Doğu'nun sınırlarını Avrupa içlerine ilerletmesini ve savaş alanının Anadolu'dan Balkanlar'a taşınmasını sağlayacaktır. I. Murad, Gibbons'a göre bir seçim yapmak durumundaydı: Nüfuzunu Anadolu'da mı kurmalıydı Avrupa'da mı? Bu seçime göre ya Asyalı bir hükümdar olacaktı, ya da Avrupalı. Türkler bu anlamda Gibbons'a göre devlet kurmaktan aciz oldukları için devlet teşkilatlanmasını gerçekleştirmek için "lâzım gelen inceliğe, siyaset bilgisine ve teşkilat kabiliyetine malik yegane unsur olan muhtelif cins Hıristiyanların" devlete dâhil olması gerekliydi.⁹ Bu yüzden genişleme Batı'ya doğru olacaktı ve yine bu yüzden imparatorluğun temeli Avrupa'da kurulacaktı. Bu siyaseti izleyen I. Murad, Avrupa'da ilerleyerek imparatorluğunu kurmuş ve genişletmiştir.

Babasından bir imparatorluk devralan I. Bayezid daha fetihkâr bir politika izleyerek Balkanlar ve Anadolu'daki egemenliğini tesis edecek, İstanbul'u

⁵ Gibbons, Herbert Adams, a.g.e., s. 23.

⁶ A.g.e., s. 41.

⁷ A.g.e., s. 46.

⁸ A.g.e., s. 53-54.

⁹ A.g.e., s. 103.

kuşatacaktır. Daha şiddetli ve hırslı olan bu Osmanlı padişahı karşısında, Avrupa' da Osmanlılara karşı girişimler oluşacak, bu süreç en son Niğbolu'da kendini gösterecektir. Gibbons'a göre Niğbolu'daki haçlı ordusu feodal şövalyeliğin en son büyük uluslar arası girişimi olması dolayısıyla Orta-Çağ sonlarının en önemli olaylarından biridir.¹⁰ Yine Ankara Bozgunu Gibbons'a göre Osmanlıların yeni bir ırk sıfatıyla Balkanlar' a ve kuzeybatı Anadolu'ya sağlamca yerleşmiş olduklarını ispat ederken¹¹ bir yandan da Bayezid'in Anadolu egemenliğinin isimde kaldığının göstergesidir.¹² Bozgunun sona beyliklerin yeniden canlanması ilk bakışta egemenliğin Anadolu'da tam tesis edilemediğini gösterir niteliktedir. Ancak bozgunun elli sene sonra devletin eskisinden daha güçlü bir şekilde bir dünya imparatorluğuna dönüşmesi olaya başka şekilde bakmayı gerektirmektedir.

Witteck'in görüşleri Osmanlıların bir imparatorluk haline geldikleri II. Mehmet zamanına kadar uzanmaktadır. Gibbons ve Köprülü'den farklı olarak imparatorluğun kuruluş dönemi Wittek'te 1453'e kadar uzamaktadır. Wittek, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki görüşlerini Fatih'e kadar götürse de diğer araştırmalarda olduğu gibi köken sorununa eğilmektedir. Bunu "Osmanlı Devleti tarihinin bütün kendine özgü yanlarıyla ancak kökeni incelendiği zaman anlaşılabilirliği inancı"na bağlar.¹³ Osmanlıların kökeni konusunda resmi gelenek 13. yüzyılda Anadolu'ya göç eden bir Oğuz boyu olan Kayı aşiretini Osmanlı Devleti'nin kurucusu olarak göstermektedir. Wittek'e göre geleneksel görüşün kabul edilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu aşiret temelli bir imparatorluk olarak görmemize neden olur ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu göçebe aşiretlerin kurduğu imparatorluklardan farklıdır.

Witteck'e göre Osmanlılar aslında Kayı boyundan gelmemekte, kendilerini resmi gelenekteki önemli bir yere koymak suretiyle devletlerine asil, meşru ve hatta efsanevi bir temel kazandırmaktadırlar. Ancak Wittek iddia ettiği bu durumu gerçek dışı bir yakıştırma denemesinden ziyade Osmanlıların bir imparatorluk düşüncesi taşıdıklarının göstergesi olarak algılamaktadır. Bu önemli düşüncüyü II. Murat zamanında tespit etmekle¹⁴ imparatorluk sürecinin küçük bir topluluk olarak ortaya çıkmalarında yalnızca yüz yıl sonra başladığını ortaya koymaktadır. Bütün bu geleneklere bağlanma çabaları Osmanlıların aslında kabile bağları üzerine kurulu olmadığını, farklı bir teme-

¹⁰ A.g.e., s. 175.

¹¹ A.g.e., s. 215.

¹² A.g.e., s. 158.

¹³ Wittek, Paul, a.g.e., s. 14.

¹⁴ A.g.e. s. 20.

le dayandığının kanıtıdır. Bu temeli Wittek gene Osmanlı tarihçilerinden Ahmedî'nin eserinde bulmaktadır. Wittek'in *İskendername*'den çıkardığı ve görüşlerine temel aldığı sonuca göre "Osmanlılar bir Gaziler, İslam dininin savunucuları topluluğuydular; kendilerini çevredeki kâfirlerle mücadeleye adanmış bir İslam uç-savaşçıları topluluğu!"¹⁵ Wittek bize Osmanlı üzerinde ilk bakışta iki tespit yapma imkânı vermektedir. Osmanlı savaşçıdır ve bu savaşçılık belli bir amaca doğru gelişmektedir.

Wittek, bundan sonra gaziler topluluğu olarak tanımladığı Osmanlı'nın bir devlet olarak ortaya çıkmasından önceki Anadolu'nun genel konumunu anlatmakta, koşulları vermektedir. Uçlardaki savaşçı unsurlar, kökleri Horasan ve Maveraünnehir'e dayanan Gazi anlayışı etrafında toplanmaktaydılar. Bu Gaziler Anadolu'daki Türkmen unsurunun koruyuculuğunu yaptığı gibi uzun süredir bölgede oldukları için yerel halkla da iyi geçinmekteydiler. Bu karşılıklı ilişkiler Wittek'e göre fethedilen topraklardaki kültürel unsurların korunmasını da sağlamış, sınır boylarında bir 'karma uygarlık' yaratmıştır. Bu karma uygarlık bütün Anadolu'da belirleyici unsur halindedir. Fark yalnızca Bizans yerine İslam etkisinin olmasıdır.¹⁶ Bu koşullar altında Anadolu'nun fethinin Selçuklu yönetiminde değil, aksine yönetimden önemli ölçüde bağımsız Türk unsurlar tarafından gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Wittek, Gaziliği fütüvvetle bağlantılandırmakta, İslâm savaşçılarını Haçlı saldırıları karşısında örgütlemeye dayanan fütüvvet teşkilatının bir görüntüsü olan Ahiliği, Gazileri belli biçimlerde etkileyerek, İslam şövalyeliği etkileri taşıyan bir halk hareketi görünümünde olmalarını sağlayan bir kurum olarak tanıtmaktadır.¹⁷ Gaziler, unvanlarını Şeyh'in elinden almaktadırlar. Bu durum siyasi-askeri unsurla, dini unsurun bu dönemdeki bağlantısını aksettirmektedir.

Wittek'e göre Ahiliğin varlığı Osmanlı'ya erken dönemde bir kentli unsurun katıldığını, "daha da önemlisi bir yönetim sitemi geliştirebilecek güçleri temsil eden 'ulema'nın, İslam din adamlarının"¹⁸ var olduğunu gösterir. Bu noktada Wittek'in görüşü devletin teşkilatlanması için gerekli unsurların Hıristiyanlardan sağlandığını iddia eden Gibbons'un görüşleriyle çelişmektedir. Gibbons'un Osmanlı devlet sistemindeki güçlü Bizans etkisine karşılık Wittek köklerin İslam ulemasında aranabileceğinin altını çizmektedir. Bu süreç içinde Osmanlılar uç-savaşçıları beyliğinden impara-

¹⁵ A.g.e. s. 24-25.

¹⁶ A.g.e. s. 32.

¹⁷ A.g.e. s. 53-54.

¹⁸ A.g.e. s. 58.

torluğa doğru genişlemelerini ve gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Bu süreci ise Wittke'in tabiriyle 'bir imparatorluk eylemi'¹⁹ olan İstanbul'un fethiyle sonuçlanacaktır. Yüz elli yıl önce küçük bir topluluk kimliği ile ortaya çıkan 'Osmanlılar' bu olayla birlikte 'Osmanlı İmparatorluğu' olarak tarihteki yerini almış bulunmaktadır.

Köprülü'nün konu üzerindeki görüşleri öncelikle Gibbons'un eleştirisine dayanmaktadır. Fuad Köprülü Gibbons'un Osman Bey'in aşiretinin Moğol istilası önünden kaçıp Anadolu'ya yerleştikleri yönündeki iddiasını reddetmekte, Selçuklu devrine ait kaynaklarda Anadolu'nun batısına böyle bir göç rastlanmadığını söylemektedir. Köprülü'ye göre Gibbons'un bu hatası yararlandığı kaynaklardaki bilgileri eleştirmeden alması ve delil olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır.²⁰ Gibbons'un kuramı açısından aşiretin Anadolu'ya gelmesinin çok kısa süre önce gerçekleşmiş olması bu aşiretin müslüman olmaması ve sonradan Şeyh Edebali eliyle müslüman olması iddiasına geçerlilik kazandırabilecektir. Gibbons'un bu iddiada bulunması bu açıdan önemlidir. Gibbons'un bir iddiası önemli sayıda Rum unsurunun din değiştirerek 'Osmanlı' olmasının Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda önemli rol oynadığı, Osmanlıların sayısının kısa zamanda artmasının bu şekilde olabileceğiydi. Köprülü buna karşılık kuruluş devrinde devlet adamları arasında Hıristiyan dönemlerin sayısının çok az olduğunu, devlet teşkilatının Türk'lerden oluştuğunu belirtmektedir. Yine Gibbons'un aksine bölge göçlere kapalı değil, göçebelerin yanı sıra şehirli unsurları da çekecek kadar caziptir. Rum unsurunun Müslümanlaşması doğrudur; ancak bu din değiştirme iddia edildiği gibi yeni bir ırk oluşturacak kadar çok sayıda olmamıştır.²¹ Böylece Köprülü kuruluş aşamasında Rum unsurunun etkisi yerine Türk unsurunun önemini vurgulayarak Gibbons'a karşı çıkmaktadır. Köprülü'ye göre Gibbons'un tezi çürütülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu Köprülü'ye göre 13. yüzyılda Batı Anadolu "uçlarının" durumu içinde anlaşılabilir. Uç beyliklerinin bünyesinde belli oluşumlar toplanmaktadır. Köprülü bunları Gaziler, Alpler, Ahiler, Bacıyan-ı Rum ve Abdalan-ı Rum olarak dört gruba ayırmaktadır.²² Bu teşkilatlar yalnız 13. yüzyıl Anadolu'sunun uç bölgelerinde değil uzun süreden beri İslam dünyasında bulunmaktadır.²³ Bu köklü teşkilatlar uçlarda da kendilerini

¹⁹ A.g.e., s. 67.

²⁰ Köprülü, M. Fuad, a.g.e., s. 10.

²¹ A.g.e., s. 12.

²² A.g.e. s. 73-102.

²³ A.g.e., s. 84.

göstereceklerdir. Bu da Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna kaynaklık eden bu bölgenin sanıldığığının aksine Türk-İslam etkisi altında yaşadığı ve bu tekinin teşkilatlanmalarda da kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bizans komşuluğu Osmanlı'ya büyük bir fırsat tanımış, Osmanlı da bunu başarıyla kullanmayı bilmiştir. Bu süreç içinde diğer Türk beyliklerinin kendisine karşı genellikle düşmanca bir tavırda bulunmaları arkasını güvene almasını sağlamıştır. Bu fırsatın kullanılması sürecinde Osmanlı aradığı her unsuru Anadolu'da bulabilmiştir. Bu unsurlar Osmanlı'ya güç katmışlardır.

Fetihler sırasında uygulanan siyaset fütuhatin fazla kayıp verilmeden yapılmasını sağlamış, böylece kısa zamanda daha çok toprak egemenlik altına alınmıştır. Devletin egemenliğini hükümdarın kişiliğinde toplayarak aile aristokrasisine vermemesi de kazanılan bütünlüğün parçalanmasının önüne geçilmiştir. Bu bütünlük ancak devletin öngördüğü şekilde tımarlara bölünerek kısmen ve sürekli olarak gene askeri alanda aktif unsurlarla paylaşılması toprakların büyümesine daha da kolaylaştırmış, bütünlük paylaştıkça çoğalmıştır. Bu sistem sayesinde devlet aradığı askeri potansiyeli elinin altında bulundurmaktadır. Bütün bu şartlara ek olarak kuruluş sürecindeki padişahların yeteneklerinin de altı çizilmektedir. Bütün bu açıklamalardan sonra Köprülü'ye Osmanlı Devleti; "... Selçuklu Sultanlığı ile ona halef olan sair Anadolu Beylikleri ile hiç alakası olmayan yeni bir uzviyet, yeni bir etnik ve siyasi teşekkül değildir; bilakis ... vaktiyle Anadolu Selçuklu Devleti'ni, Danişmendlileri, Anadolu beyliklerini de kuran Anadolu Türklüğü'nün 13-14. asırlardaki siyasi ve içtimai tekamülünden doğan yeni bir tarihi terkiptir."²⁴

Kemal Tahir'in kuruluş konusundaki görüşlerinin anlamını kavrayabilmek için bu konuda görüş bildiren belli yazarların eserlerine de çalışmamız içinde yer verdik. Bunların Kemal Tahir çerçevesinde değerlendirilmesi, Kemal Tahir'in görüşlerini doğru yere oturtabilmemiz, gerçek anlamını yakalayabilmemiz açısından önemlidir. Bu nedenle Kemal Tahir'in konu üzerindeki görüşlerine girmeden önce Gibbons, Wittek ve Köprülü'nün genel bir eleştirisini, çalışmalarından çıkardığımız genel sonuçları belirtmek istiyoruz.

Gibbons'un tezi, Bitinya ucundaki Türklerin, Rum unsurlarla kaynaşıp yeni bir ırk olarak bir imparatorluğun temelini kurdukları şeklindedir. Buradaki Türk unsur da Gibbons'a göre sonradan müslüman olmuş Osman Bey'in aşiretinden kaynaklanmaktaydı. Bu aşiret yeni ırkın çekirdeğini oluşturmakla sınırlı kalmış, ırkın gelişimi Batı'ya doğru gerçekleştiğinden ırkın nüfusunu müslümanlaşmış Rumlar çoğaltmıştır. Devletin idareci kadroları-

²⁴ A.g.e., s.110.

nın kaynağını da Gibbons'a göre bu unsurlar sağlamaktadır. Ortaya çıkan yeni devletin böylece Bizans'tan tek farkı dini olacaktır. Gibbons'un sözü getirmek istediği yer, Müslüman bir Bizans Devleti'dir. Bu devlet, doğuşunu Bizans topraklarında gerçekleştirdiği gibi gelişmesini de Bizans'a doğru yapacak, Bizans dünyası içinde yeni bir biçimde Bizans'ın yerini alan bir devlet olarak tarih sahnesine çıkacaktır.

Gibbons'un tezi Osmanlı Devleti'ni dünya tarihinde yanlış yere oturtmaktadır. Osmanlı, Bizans dünyası içinde açıklanmak istenmekte, Bizans'ın içindeki iktidar sorununa çözüm getiren yeni bir hanedan gibi tanıtılmaktadır. Böylelikle Osmanlı Devleti dünya tarihindeki gerçek yerinden koparılarak Bizans tarihinin devamına yerleştirilmektedir.

Devletin kuruluşunda Müslüman-Türk unsurunu bir aşiret boyutuna indirgemek, Gibbons'un iddiasının bir yönüdür. Olaya bu sınırlamayla bakıldığında, ilk bakışta Gibbons'u haklı çıkaracak bir izlenim doğmaktadır. Ancak gene ilk elden yapılacak bir inceleme ile iddiaların bu iki dayanağının tutarsızlıklar taşıdığı görülmektedir. Her şeyden önce, Müslümanlaştırılan unsurlardan oluştuğu iddia edilen devletin temelini gene sonradan Müslüman olmuş bir aşireti oturtmak ve bu aşireti Müslümanlaştırmanın ateşleyici gücü olarak ileri sürmek, Osmanlı Devleti'nin başlangıçta din yayıcılığı ile ortaya çıktığını söylemek olur ki "din yayıcılığı" kavramını tarihsel gerçeklerle sınıadığımızda Osman Bey'in başında olduğu bu Türkmen beyliğinin bu işte ne kadar yaya kaldığı görülür. Gene Gibbons'un belirttiği gibi Osmanlılar Söğüt'ten Bursa'ya kadar ancak 60 yılda gelebilmişlerdir. Bizans Rumluğundan İslamiyet'i kabul edenlerin olduğu doğrudur; ancak Osmanlı nüfusunun artışının neredeyse tamamını bu olaya bağlamak Anadolu'dan gelen Müslüman-Türk unsurunun varlığını inkar etmek olur. Gibbons, Osmanlı Beyliği'ne Anadolu'dan katılım yollarının kapalı olduğunu iddia etmektedir. Ancak hem tarihsel gerçeklikler hem de mantıksal bir çözümleme sonucu bunun aksini söylemek mümkündür. Osmanlı'ya katılan unsurlar savaşçı unsurlardır. Gibbons bu unsurların diğer beyliklerce tutulduğunu söylemektedir. Fakat bu savaşçı unsurların, gaza olmayan bölgelerde oyalanmak yerine gazanın devam ettiği topraklara yol alması akla daha yatkın gelmektedir. Bu anlamda Gibbons'un iddiası geçerliliğini yitirmektedir. Ayrıca Gibbons Osmanlıların fethettikleri bazı bölgelerde yerli halkla kaynaşmış müslümanlara rastladıklarını kendisi söylemektedir. Anadolu, 500 yıldan beri kimi zaman düşük, kimi zaman yüksek yoğunlukta akınlara sahne olmaktadır. Ülkedeki iktidarın durumuna göre belli zamanlarda belli bölgelerde yerleşmeler olabilmektedir. Bu durum bölgenin tamamen Bizans etkisi altında olmadığına yeterli kanıttır. Osmanlı'ya katılımlar ise Gibbons'un iddia ettiği gibi, yeni bir dinin getirdiği canlılıkla açıklanamaz. Bu durumda 7. yüzyıldan beri bu dinle tanışmış halde bulunan Bizans'ın din değişik-

tirmek için niçin Türkleri beklediği sorulacaktır. Yine bu din değişikliğinin niçin Türk kimliği altında gerçekleştiği de soru konusudur.²⁵ Kanımızca din değiştirme bölgedeki değişimin nedeni değil, sonucudur. Bizanslılar din değiştirdikleri için Osmanlı olmamışlar, Osmanlılığı kabul ettikleri, bu siyaset altında yaşamayı seçtikleri için din değiştirmişlerdir. Aradaki sebep-sonuç ilişkisinin doğru konulması gerekmektedir.

Gibbons'un iddiasının diğer bir yönü de Osmanlı devlet teşkilatı için gerekli unsurların taraf değiştirmiş Bizanslılardan sağlandığı şeklindeydi. Gibbons'a göre bölge, Anadolu'dan gelenlere kapalı olunca Osman Bey'in başında olduğu topluluk da 'devlet kurma' yeteneğine, ve bu iş için "lazım gelen inceliğe, siyaset bilgisine ve teşkilat kabiliyetine" sahip olmadığı için teşkilatlanmanın tek kaynağının Bizans olduğunu öne sürülecektir. Bu durum aynı zamanda 'Osmanlı üzerindeki Bizans tesiri' başlığı altında kapsamlı bir tartışmanın konusudur. Bu konu hakkında yurdumuzda yapılmış en geniş çalışma olarak Fuad Köprülü'nün eserini²⁶ hatırlatmak mümkündür.

Köprülü bu çalışmasında Osmanlı kurumlarının kaynağını Bizans dışında aramaktadır. Çalışmanın bizim açımızdan önemli yönü Osmanlı üzerindeki Bizans etkisine açıklık getirmesidir. Buna göre Bizans'ın Osmanlı üzerindeki etkisi sanıldığı kadar değildir. Bizce de Osmanlı Devleti'nin teşkilatlanmasında tek etken unsur olarak Bizans'ı göstermek, Doğu toplumlarının devlet kurma konusundaki birikim ve yeteneklerini göz ardı etme olacaktır. Devlet geleneğinin başlatıcısı ve toplumlar arası ilişkilerde söz sahibi olan pek çok devletin kurucusu olan Doğu toplumları, Osmanlı Devleti'nin doğuşuna kaynaklık edecek birikime sahiptir. Ve devlet teşkilatlanmasında yer alacak kurumların kaynakları bu birikimin içinde mevcuttur. Gibbons, dünya egemenliğini elinde tutan bir devlete kaynak olarak küçük bir aşireti gösterince, üstelik bu aşireti Anadolu'nun bütün bağlantılarından kopuk bir şekilde Batı dünyasına yerleştirmiş durumu kurtarmış görünecektir. Bu durumda bahsettiğimiz birikimden yararlanma yolumuz tıkanmakta ve Osmanlı, Bizans dünyasına hapsedilmektedir. Kuruluş olayına dar bir çerçeveden bakmak ve bakış açısının taraflılığı bu sıkıntıya yol açacaktır. Gibbons'un iddiasından ortaya çıkan sonuç Osmanlılığın Batı tarafından Bizans'ın devamı olarak sahiplenilmesidir. Gibbons Batı adına Osmanlı'yı da kendinden sayacak, daha doğrusu kendi malı olduğunu ima edecektir. Böylece Roma'dan sonra Osmanlı da Batı dünyasının ürünü olarak ortaya konacaktır.

²⁵ Sezer, Baykan ve diğerleri, "Osmanlılık", in: *Sosyoloji Yıllığı Kitap 7*, İstanbul, 2000, s. 20-21.

²⁶ Köprülü, Fuad, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yay., İstanbul, 2002.

Gibbons'un görüşlerinin yol açtığı sonuç ortadadır ve bu sonucu kabul etmemiz mümkün değildir. Osmanlılığın dünya tarihindeki konumu ve yürüttüğü siyaset açıklamasını Bizans devamcılığı ile bulabilecek düzeyin üstündedir. Bizans dünyasına, başka deyişle Batı içi çelişkilere sığdırılan bir Osmanlı'yı açıklamak imkânsızdır. Osmanlılığın açıklanması ancak Doğu-Batı çatışması içinde ve Doğu cephesinde aranmalıdır.

Gibbons'un görüşlerinin kabul edilmesi Osmanlı'yı Batı dünyasının ürünü yaptığı gibi sürekli altını çizdiğimiz Osmanlı'dan elde edilecek dersler noktasında da bizi yine Batı'ya başvurmak zorunda bırakacaktır. Osmanlı, 'Batı uygarlığı' ürünü olunca biz de 'Türk kültürü' olarak bir uygarlıktan bir başka Batı uygarlığına geçebileceğiz; ya da Türklük, Osmanlılık altında ayrı bir kimlik olarak ileri sürülünce kendimize temel aramak için Orta-Asya'ya koşmak zorunda kalabileceğiz. Osmanlılığın doğru anlaşılması Anadolu'nun bize kazandırdığı birikimin ve verdiği imkanların farkına varılamaması anlamını taşımaktadır. Gibbons'un zihinlerde yaratacağı tahribat, bu idrakin gerçekleşmemesine yol açacaktır. Görüşlerinin eleştirisi bu açıdan önemlidir.

Gibbons'la aynı binanın pencerelerinden bakmasına rağmen Wittek, belli yönlerden farklı görüşler öne sürecektir. Wittek, Osmanlıları kafirlerle savaşan bir gaziler topluluğu olarak nitelemektedir. Ona göre Osmanlı Beyliği Anadolu'da 13. yüzyılın sonuna doğru bağımsızlaşan gazi beyliklerinden biridir ve imparatorluğa dönüşmesi gazi geleneğini devam ettirmesiyle mümkün olmuştur. Gazi geleneğinden uzaklaşarak İslam ülkelerine yönelmesi I. Bayezid örneğinde görüldüğü gibi devletin parçalanmasına yol açmış, gazi-liğe dönüş ise* yeniden büyümesini sağlamıştır.

Wittek'in kuruluş sorununu açıklamak için ileri sürdüğü görüş Osmanlı'nın Batı dünyası karşısındaki konumunu açıklamak için önemlidir. Gazi geleneği, Batı ile mücadele anlamını taşıdığı için dikkate alınabilir. Ancak, bu mücadele sırf ganimet ve din yayma isteği ile sınırlanmak yerine Batı soygunundan Doğu toplumlarını koruma şeklinde algılanırsa daha doğru bir tanımlama yapılmış olunacaktır. Ayrıca gazi geleneğini belirleyici unsur olarak ileri sürmek de kanımızca yanlıştır. Gaza fikrinin kuruluş sürecinde belli bir dönem genişleme için benimsenmiş olduğu kabul edilebilir; ancak gerek gaza fikrinin gerekse gazilikten gelme kadroların devlet için bir yerden sonra sorun teşkil ettiği ortadadır. Yerli kadrolara karşılık devşirme kadroların ortaya sürülmesi ve bu iki unsur arasındaki çekişmenin denge üzerinde tutulması devlet içinde gaza fikrinden çok başka fikirlerin de dolaştığını göster-

* Başkentin ulema kenti Bursa'dan gaziler kenti Edirne'ye taşınması ve Batı'ya doğru fetih hareketi.

mektedir. Devlet, gaza fikrine sarılmaktan ziyade, bu fikri belli bir siyaset içinde kullanmış, gene siyaseti uyarınca başka fikirlerle uyum içinde yaşatmıştır. Devlet içinde yönetim kademesinde yerli devlet adamlarının yanında devşirme kapı kullarının bulunması bu düşünceye yol açmaktadır.

Wittekin Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu üzerine Gibbons'tan belli ölçülerde farklı değerlendirmeler yapmakta, belli noktalarda Gibbons'la çelişmektedir. Kuruluş sürecinin Gibbons'ta Ankara Savaşı öncesinde tamamlanmasına karşılık Wittekin İstanbul'un fethini esas alması temelde her iki yazardan da farklı sonuçlar çıkarmamıza yol açacaktır. 1402 tarihinde, yıkılan bir devlet söz konusudur. Bu tarihe dayanarak dünya egemenliğini sağlamış devletin açıklanmaya çalışılması belli güçlüklerle yol açacaktır. 1453 ise önemli bir tarihtir; ancak bu tarihe kadar olan süreç doğru tanımlanırsa Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu konusu gerçek anlamını kazanacaktır. Sonuçta her iki yazar da belli tutum alış ve yargıların ürünü olan görüşleriyle, konunun doğru anlaşılmasını sağlayacak görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaklardır. Bu açıdan bu görüşlerin değerlendirilmesi önemlidir.

Köprülü Gibbons'u eleştirmekle kalmayacak, Gibbons'un kuruluş açıklanmasına karşılık kendi açıklamasını getirecektir. Gibbons Osmanlı'yı Bizans dünyasında açıklarken, Köprülü İslâm dünyasında açıklayacaktır. Gibbons Bizans'ın devamından bahsederken, Köprülü Selçuklu'nun devamını ileri sürecektir. Gibbons'un, Osmanlı müesseselerindeki Bizans etkisi iddiasına karşılık Köprülü'nün Selçuklu ve İran etkisi iddiası söz konusudur. Köprülü, Osmanlı Devleti'nin kuruluş problemini Anadolu'nun 13. ve 14. yüzyılında aramak gerektiğini ileri sürmüş, bunun Selçuklu Devleti'nin devamı şeklinde gerçekleştiğini, başka şekilde bir açıklamasının mümkün olamayacağını savunmuştur. Köprülü bu anlamda Bizans kaynaklı Osmanlı teorisine karşılık Selçuklu kaynaklı Osmanlı teorisini ortaya atmış bulunmaktadır.

Yine bu aşamada Köprülü'nün, Wittekin ten de ayrıldığı bir nokta Wittekin Selçuklu Devleti'ni siyasi açıdan ikinci, üçüncü sınıf bir güç olarak görmesine karşılık, Köprülü'nün Osmanlı'yı bu gücün devamcısı olarak görmesidir. Gerçi Köprülü'nün amacı, beri yandaki Gibbons'un tezine karşılık Anadolu'nun önemini sürekli önde tutma telaşındır; ancak burada bir sorun belirlemektedir. Osmanlılık Selçukluluğun devamı ise, niçin Osmanlıların gerçekleştirdiği başarıyı Selçuklular gerçekleştirememiştir? Başka bir deyişle Selçuklular niçin Osmanlıların doğmasına gerek bırakmışlar, devamcıları yerine niçin kendileri iş başında bulunmamışlardır? Niçin 20. yüzyıla kadar Anadolu, Selçuklu değil de Osmanlı toprağıdır? Bu soruların kendisi dahi Selçuklu ile Osmanlı arasında belli bir farklılığın olduğunu göstermektedir. Aralarındaki bu farklılık, yani Osmanlı'nın yürüttüğü farklı siyaset Osmanlılık dediğimiz ayrı bir kavramın olmasına ve bu kavram altında oluşan ayrı

bir yapılanmanın doğmasına yol açmıştır. Bu açıdan Köprülü'nün ileri sürdüğü Selçuklu'nun devamcısı iddiası tartışma konusudur.

Kemal Tahir'e göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu dünya tarihi içinde Anadolu'nun konumunda aranmalıdır. "Osmanlılık 1000 yıllarından sonra Orta-doğu'da olup bitenlerin Doğu'da meydana getirdiği büyük birikimin sonucudur. Bu yıllardan sonra her şey kesinlikle Osmanlı Dünya İmparatorluğu'nun doğumunu, kökleşmesini ve gelişip yedi yüz yıl yaşamasını sağlamıştır."²⁷ Kemal Tahir Osmanlı'nın kuruluşunda ne Bizans'ın ne de Selçuklu'nun etkisini ön plana çıkarmış, Osmanlı Devleti'ni dünya tarihinin oluşumu içinde açıklamaya çalışmıştır. Bu, Osmanlı'nın bölge koşullarının zorlaması sonucu tarih sahnesinde beliren bir devlet değil, dünya tarihinin geçirdiği aşama sonucu ortaya çıkan bir 'dünya devleti' olduğunu göstermektedir. Bu dünya devleti tarihsel koşulların ürünüdür ve tarihte önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Osmanlı Devleti'nin doldurduğu boşluk sıradan bir figüranın oynadığı önemsiz bir rol değil, dünya tarihinin gidişatının belirlendiği bir başoldür.

Osmanlılığın oluşmasına zemin hazırlayan tarihsel koşullar ve Osmanlılığın doldurduğu boşluk nedir? Kemal Tahir'in belirttiği gibi 1000 yıllardan sonra dünyada olup bitenlerin görüntüsü Osmanlılığın doğuşunu ve gelişmesini sağlamıştır. Kuruluşu anlamak için bu koşulların incelenmesi gerekir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde Anadolu'nun 13. ve 14. yüzyıldaki görünümünü ele almıştık. Bu açıdan tekrara düşmek istemiyoruz. Ancak bu görünümü Kemal Tahir'in gözü ile görmek, koşulları Kemal Tahir'in bakış açısından değerlendirmek için belli noktaları gözden geçirmek gerekecektir.

Osmanlılık bir siyasettir. Bu siyaset kendisini Anadolu'ya dayandırmaktadır. Bir dünya egemenliği siyaseti olmasına rağmen Anadolu'ya dayanması, Anadolu'nun önemi ile doğru orantılıdır ve bu önemi arttırmaktadır. Anadolu Osmanlılık'tan önce de bir siyaset merkezidir. Doğu'ya karşı bir cephe siyasetinin ve Yunanlılığın Orta-Çağ'da yeniden doğuşunun²⁸ ifadesi olan Bizans, Batı'yı Doğu akınlarına karşı koruma siyasetini Anadolu'da yürütmüştür. Bu anlamda bir siyaset merkezi olan Anadolu'da Batılı bir siyaset, Osmanlılıkla yerini zamanla Doğulu bir siyasete bırakmıştır. Bu siyasetin yürütülememesi kendisini temsil eden Bizans'ın başarısızlığı nedeniyledir. Bizans'ın yüzyıllar boyu süren düzeni 13. yüzyılın sonlarına doğru iyice bozulmuş, sınır boylarını bile koruyamaz olmuştur.

²⁷ Tahir, Kemal, *Notlar / Osmanlılık-Bizans*, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 1992, s. 512.

²⁸ Sezer, Baykan, "Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri", *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarihine*'na ek, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1990, s. 127.

Bu dönemde gerek askeri gerek “iktisadi düzeni bozulan Bizans, ... önce büyük emlak sahiplerine ve kiliseye saldırmış, sonunda halka yüklenip bilhassa orta halli köylüyü vergi yükü altında ezmiştir.”²⁹ Bizans’ın bu tutumu, Anadolu’ya gelen Türk topluluklarının işine yarayacaktır. Gerek Malazgirt Savaşı sonrası, gerekse Moğol istilası sonucu Anadolu’ya akın eden Türk unsurlar, karşılarında kendilerine mukavemet eden bir Bizans savunma sistemi bulmamışlar; merkezi hükümetin etkisinin hissedilmediği bu topraklarda, merkezi hükümetle araları pek de iyi olmayan Bizanslılarla sıcak temas yaşamadan yerleşebilmişlerdir.

Türkmenlerin yerleştikleri ilk uçlar aynı zamanda kervan yollarının da uğrağı olduğundan, buralarda hem ticaret yapılıyor, hem de çeşitli mallar üretiliyordu. Bu nedenle kasabalar gittikçe büyüdü ve zenginleşti. Bizans’ın yitirdiği canlılık geri geldi. Bölgenin canlılığının artması çeşitli unsurları buraya çekti. Bu unsurlar bölgenin çekiciliği nedeniyle Anadolu’nun Bizans sınırına doğru harekete geçtiler. Bölgenin diğer bir çekiciliği ise Bizans sınırı olması dolayısıyla bir cihad alanı olarak görülmesiydi. Böylece din bilginlerinin, tüccarların, zanaatkârların yanı sıra savaşçılar da uçların en önemli unsurları arasındaydı. Bu “savaşçıların çoğunluğu Horasan ve Türkistan’dan gelen yeni Türk Müslümanlar meydana getiriyordu.” 10. yüzyılda Bizans’ın savunma sistemi güçlü iken etkisizleştirilmiş, kaleleri yıkılmıştı. Ancak bu yıkım daha sonraki Türk akınlarına karşı kullanılmamaları nedeniyle gene Türklerin işine yaramış, “on birinci yüzyılda başlayan büyük Türk akınlarının yolunu açmıştır.”³⁰ Anadolu’daki “Türkmenler, Gazilik sistemini güçlendirerek bunun vasıtasıyla Bizans Hıristiyanlığına” yönelmişler, “Selçuklu Sultanlarının hükümleri kalmadığı zamanlar yalnız Bizans topraklarına yürümüşler, sultanlar arada bir hükümlerini geçirir hale gelince topraklarını genişletmeyi durdurmuşlardır.”³¹ Bu yöneliş Anadolu’da o güne kadar yürütülen siyasetlerin dışında yeni oluşumların habercisi niteliğindedir. Anadolu, Osmanlılık siyasetine zemin hazırlama sürecinde bu siyasetin ilk belirtilerini bu küçük Türkmen toplulukları ile göstermektedir. Bölgenin içinde bulunduğu koşullar bu girişimin köklenip gittikçe güçlenmesini sağlamış, 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın başlarında artık Doğu toplumlarını Batı’ya karşı koruma düşüncesinde anlamını bulan Osmanlılık siyaseti, doğuşunun ilk belirtilerini göstermeye başlamıştır. Kemal Tahir’in de deyişiyle “İlhanlılar Devleti yıkıldığı zaman, Anadolu’nun Ege’ye yakın uçlarında, doğuşa

²⁹ Tahir, Kemal, Notlar / *Osmanlılık-Bizans*, s. 419.

³⁰ A.g.e., s. 300-301.

³¹ A.g.e., s. 95.

alışık Türkmenler (Gaziler Örgütü), Rum Selçuklularının yaptıklarından başka bir şey yapmaya, tarihsel bakımdan hazırlanmış bulunuyorlardı.”³² Yapacakları şey Batı’ya karşı yeni bir siyaset oluşturmaktı. Bu siyaset ile Osmanlılar, Selçuklu sonrası Anadolu’da Konya sultanlığını ele geçirmeye çalışan diğer beyliklerden ayrılmışlardır. Karamanoğlu örneğinde görüldüğü gibi Selçuklu mirasını sahiplenmek isteyen diğer beyliklere karşı Osmanlılar, Doğu’ya değil Batı’ya yönelmiş, daha kuruluşlarında devletlerini bir dünya devleti idealine yöneltmişlerdir.

Kemal Tahir’in Osmanlı’nın kuruluşunda siyasetin belirlenmesi ve gidilecek yönün çizilmesi noktasındaki görüşlerini en net şekilde ortaya koyduğu çalışması, *Devlet Ana* romanıdır.³³ Bu romanda ve romanı üzerinde ortaya koyduğu görüşlerinde Kemal Tahir’in Osmanlı Devleti’nin kuruluş ilkelerinde açıklamaya çalışır. Romanın temel mantığı Batı’nın feodal düzenini yerleştirmeye çalışan unsurlara karşı adalete ve hoşgörüyü dayanan düzenini öneren Osmanlıların bu amaç için giriştikleri devlet mücadelesi üzerine kuruludur. Anadolu’nun insan potansiyelinin ve Anadolu insanının devlet kurma zenaatının altı çizilmektedir. Romanda Osman Bey’in kişiliğinde Osmanlı dünya görüşünün görüntüleri verilmekte, Konya Sultanlığını ele geçirmeye çalışan diğer gazi beyliklerine karşılık, Batı’ya yönelme hareketinin nedenleri anlatılmaktadır.³⁴ Buna göre Anadolu beylikleri arasındaki taht mücadeleleri arasına katılıp Konya tahtını ele geçirmenin hiçbir faydası yoktur. Selçuklu’nun başarısızlığının ardından Selçuklu mirasına sarılmak yeni bir siyaset üretmek değil, eski siyaseti canlandırmak olacaktır. Oysaki Anadolu daha farklı bir siyaset aramaktadır. “Osmanlılar, bu siyaset uyarınca taht şehri olarak Konya’yı değil İstanbul’u tasarlamışlar, yönlerini Batı’ya çevirmişlerdir.”³⁵ Bu yöneliş, kuruluşun bir dünya devletine dönüşmesi sürecinde bir aşının tutması gibi gerçekleşmiş, toprakların Batı dünyasına doğru genişlemesini sağlamıştır. Osmanlılık, kendisini gerek Batı’da, gerekse Anadolu’da mevcut siyasetlerin ve sistemlerin ötesinde farklı bir siyaset ve sistemle ortaya koymuş, bu topraklarda yüzlerce yıl hüküm sürmesiyle, aşının ne kadar doğru yapıldığının göstergesi olmuştur. Kemal Tahir’e göre “Osmanlı’nın ilk 120 yılı, Rumluğa ve Slavluğa doğru ağır ağır, fakat çok emin adımlarla ge-

³² A.g.e., s. 101-102.

³³ *Devlet Ana* romanının değerlendirilmesi ve düşünce hayatımızdaki yerinin ve yankılarının saptanması için bkz. Güneri, Ferit, *Devlet Ana Kaynakçası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

³⁴ Tahir, Kemal, *Devlet Ana*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967, s. 182-185.

³⁵ Tahir, Kemal, *Notlar / Osmanlılık-Bizans*, s. 62.

nişleyip yerleşmesi, sonra aynı ağırlıkla, temkinle Anadolu'yu Arabistan'ı, Mısır'ı ele geçirmesi, tarih yüzüne çıktığı coğrafya çevresinin çeşitli ırkları, çeşitli toplum düzenlerine rağmen, genellikle yadırganmayan tersine, hasretle beklenen bir idare biçimi olduğunu gösterir."³⁶ Osmanlılığın kuruluşundaki haklılık ve böyle bir siyasetin bölge halkları için gerekliliği, Timur tarafından yıkılan devletin, yıkılışından elli yıl sonra eskisinden daha güçlü bir şekilde tarih sahnesinde yer almasıyla belirginleşmektedir. Timur'dan sonraki bu diriliş, devletin rastlantı eseri kurulmadığını ispatlamaktadır.³⁷

Bu tesadüf olmayan gerçeklik Anadolu birliğinin Timur'dan sora diğer beyliklerce değil Osmanlılar tarafından sağlanmış olmasıyla görülecektir. Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluşunda da Timur sonrası ikinci kuruluşunda da "şartların hazır bulunması ne kadar önemli ise, bu şartları kullanma yeteneğinin bir avuç devlet kurucu için deha mertebesinde bir birikim taşıdığını da ispatlar. Osmanlılık 1402'de yıkılmış, sonunda -on beş yıl sonra- Osmanlılık kaldığı yerden başlamak ve tarihteki 'dünya devleti' ödevini insanlığa karşı yüklenmek için onurlu yaşamasını sürdürmeyi başarmıştır."³⁸

Bu anlamda Osmanlılık, kurulduğu dönemde ve sonraki dönemlerde yerleştiği bölgelere en uygun siyaseti götürmüş ve bu siyasetin yedi yüz yıl yaşamasını sağlamıştır. Kendisinden önceki kuruluşlardan farklı öneriler ve yapılanmalarla gidecektir. Önceki tecrübelerden yararlandığı kuşkusuzdur. Ancak Osmanlı, ne Bizans'ın devamı, ne de Selçuklu'nun ve İran'ın mirasçısıdır. "Osmanlılık, kuruluşunda, doğuşunun tarihsel çağı şartlarına uyarak, gerek dinde, gerekse Doğulu imparatorluk düzeyinde çok önemli değişimler yapmış, doğulu toplumların değişmezlik özelliğini daha doğuşunda değiştirmiştir."³⁹ Bu değişim Osmanlılık adını kabul ettiğimiz bu siyasetin devlet ve toplum düzeyindeki görüntüsünde de kendisini gösterecektir. Osmanlılık siyasetinin kendinden önceki siyasetlerden farklılığı, siyasetin yansımasında da farklılık gösterecek, Osmanlılık, ileri sürülen tanımlamalardan ve etiketlerden farklı, kendine özgü bir yapı olarak tarihte yerini alacaktır.

Osmanlı'nın kuruluşu ne Gibbons'un iddiasında olduğu gibi Bizans dünyası içinde, ne de Köprülü'nün ileri sürdüğü Selçuklu devamcılığında aranmalıdır. Osmanlılık her ikisinden de farklı bir siyasettir ve Osmanlı Devleti'ni bu siyaset kurmuştur. Anadolu dünyanın merkezidir; dünya tarihinin belirlendiği yerdir. Çağlar boyu Anadolu belli siyasetler altında dünya tari-

³⁶ A.g.e., s. 188.

³⁷ Tahir, Kemal, Notlar / *Topal Kasırga*, s. 18.

³⁸ A.g.e., s. 24.

³⁹ Tahir, Kemal, Notlar / *Osmanlılık-Bizans*, s. 220.

hine yön vermiştir. Osmanlılık, yaşadığı çağda Anadolu'nun aradığı siyasetin adıdır. Ve bu topraklar bu siyaseti yürütebilecek unsurlara tarihte 'Osmanlı Devleti' adı ile anılan bir devlet vermiştir. Anadolu'nun aradığına cevap verebilen, Osmanlılık siyaseti ve Osmanlı Devleti'dir. Devletin kimin eli ile yaratıldığı, hangi kavmin hangi boyuna mensup bir aşiret tarafından kurulduğu önemli değildir. Önemli olan devlet içindeki unsurların hangi kimlik altında bütünleştikleridir. Bu kimlik ortaya konulup, gerekli şekilde tanımlanırsa devleti 'kimlerin' kurduğu zaten ortaya çıkacaktır. Yine önemli olan Osmanlılığın kökeni değil kuruluş mantığıdır. Bu mantığın anlaşılması Osmanlılık siyasetinin her dönemdeki görüntüsünün; yapının ve yapıdaki farklılaşmaların* da doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.

* Batılaşmanın.